

OSAMOSVAJANJE, KOMPLEKSNOŠT IN "POLICY MREŽE"

Knjiga "Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru" na svojstven način tematizira nekatere spremembe v sodobnih družbah ter - kar je za nas še posebej zanimivo in informativno - izpostavlja tudi izbrane vidike udeležbe nekaj slovenskih akterjev (države, mest in drugih) v procesih evropskega povezovanja. O teh vprašanih knjiga uspešno razkriva kar v nekaj točkah pasti, v katere se lahko, in v javnih političnih razpravah pogosto tudi se, ujame enodimenzionalno in poenostavljeno aktualistično razmišljanje o pogojih in izidih evropskih povezovalnih procesov.

Kljub temu, da je "evropski prostor" poudarjen že v naslovu knjige, pa so procesi povezovanja in osamosvajanja ter z njimi povezani pojavi obravnavani tudi v veliko širši perspektivi, kot bi jo terjala izključna navezava ne le na "evropski", ampak tudi "prostorski" referenčni okvir. Kljub širokemu naboru predmetov in področij raziskovanja, ki segajo od mednarodne politike in kreativnosti do potrošništva in povezovanja mest, ter kljub obsežnemu in diverzificiranemu ponudku možnih perspektiv in pristopov, bi knjigi ne mogla očitati več eklektičnosti, kot je v novejših publikacijah več avtorjev že kar navada; celo obratno, za razliko do marsikaterere med njimi imajo prispevki v tej knjigi jasen skupni imenovalec v procesih povezovanja in osamosvajanja, čeravno je ta skupni imenovalec mestoma le zelo majhen.

Vendar pa ob vsem tem knjiga tudi sama na nek način ponazarja postmodernistične poteze "stanja stvari" v (slovenski) sociologiji in spominja na ključni postmodernistični problem - obvladovanje kompleksnosti in naraščajočega števila opcij izbire; knjiga namreč bralca sooči z množico možnih opcij uporabe in interpretacije "povezovanja in osamosvajanja" na več (načelno vseh?) elementih (načelno neskončnega?) družbenega univerzuma.

In tako me je knjiga - seveda tudi v svojem diskurzivnem delu - napeljala k vprašanju o tem, ali in kako je proces naraščanja kompleksnosti omejen. To vprašanje je seveda v najtesnejši zvezi s samo nosilno temo knjige, ki "osamosvajanje" obravnava kot preseganje "nerefleksivne vnaprejšnje določenosti, predeterminiranosti" z zavestno izbiro med alternativnimi možnostmi (Mlinar: 66). Na ta način je možno trend osamosvajanja operacionalizirati kot izboljšanje priložnosti za prosto izbiro med rastočim številom opcij za vse več akterjev. Vprašanje, ali je ta proces omejen ali pa se lahko odvija v nedogled, se v knjigi pojavi večkrat in tudi dobi več različnih odgovorov - seveda odvisno od konteksta, v katerem se je pojavilo. Vendar pa menim, da je te odgovore možno in potrebno dopolniti z nekaj bolj specifično-sociološkimi.

* Dr. Srna Mandič, docentka na FDV.

Na najbolj splošni in načelni ravni knjiga glede tega vprašanja seveda ne pušča dvomov ter kategorično izključuje možnost enovitega, od okoliščin neodvisnega odgovora, saj "enotnost nasprotij procesov osamosvajanja in povezovanja" privzame že kot izhodišče interpretacije (Mlinar: 76). Poleg tega kategorično relativističnega odgovora se vprašanje omejenosti procesov osamosvajanja posebej poudarjeno pojavi še v poglavju Draga Kosa o globalizaciji "netrajnostne potrošnje", kjer dobi tudi bolj določen odgovor: gre za "gibljive meje avtonomije". Še bolj natančno: optimistični viziji potrošniškega ekspanzionizma in stalnega naraščanja potrošniških priložnosti po količini in izbiri postavi kot protiutež globalne ekološke, tehnološke in upravljalke "meje rasti" in omejenost tovrstnih virov. Poleg tega pa je možnost brezmejne ekspanzije opcij trošenja večkrat zavrnjena tudi s sklicevanjem na "univerzalni termodinamični determinizem", zaradi katerega naraščanje kompleksnosti oz. povečevanje števila opcij neogibno prispeva k rasti entropije v sistemu (Kos: 271).

Med temi razlagami meja, ki se postavljajo procesom osamosvajanja in naraščanja kompleksnosti oz. povečevanja števila opcij izbire, pogrešam dvoje: navezavo tudi na bolj sociološke paradigme ter upoštevanje delovanja akterjev (zlasti) na srednji (mezo) družbeni ravni kot enega od pomembnih dejavnikov, ki pojasnjujejo, zakaj in kako se meja samostojnosti v nekih zgodovinskih okoliščinah oblikuje prav na neki točki.

Če se omejim na prvi del pripombe, lahko izhajam iz tega, da se potreba po - če uporabim Luhmanov izraz - "redukciji kompleksnosti" v novejšem času resda zastavlja na nov način, vendar ne pomeni nekega novega, šele za postmoderno družbo značilnega pojava, pač pa je to značilnost vseh modernih družb. Drugače povedano, nevarnost, da lahko "preobilje podatkov" in "preveliko število opcij izbire" blokirata sposobnost odločanja akterjev, ni nova nevarnost, ki bi se nenadoma pojavila s postmoderno družbo in zoper katero bi posamezni akterji ne imeli razvitih obrambnih mehanizmov. Celo obratno, potreba po reduciranju kompleksnosti okolja na neko obvladljivo mero je sociološko legitimna in pomembna že vsaj od simboličnega interakcionizma naprej, saj jo je privzel kot osnovo vrste selekcijskih aktivnosti (postopkov), s katerimi akterji zaznavajo, definirajo in se odzivajo v interaktivnih situacijah. Da so ta spoznanja postala praktično del splošne sociološke "zaloge znanj" pa gre zasluga zlasti etnometodologiji, ki je vanjo vnesla koncepte kot npr. "zaloga znanj", "uokvirjanje" itd., ki nakazujejo nujno in imanentno omejenost in selektivnost interakcije akterja z okoljem.

Temu vprašanju je svojevrstno težo in popularizacijo prispeval tudi Giddens s konceptom "ontološke varnosti". Problem razvidnosti, preglednosti in razumljivosti okolja je pri njem stopnjevan do te mere, da vpeljuje "potrebo po ontološki varnosti" kot eno od osnovnih potreb in motivatorjev delovanja, pri tem pa je opredeljena kot potreba po "zaupanju in predvidljivosti v socialnih interakcijah". Ta potreba - kot motiv delovanja akterjev - ima pomen tudi v širših družbenih procesih, saj akterje usmerja k "rutinizaciji interakcij", s katero se v času stabilizirajo in postanejo predvidljive in k "regionalizaciji", s katero se akterji razvrščajo v prostoru.

S temi navedki sem želela le nakazati, da je sociologija namenila veliko pozornost tudi tovrstnim vprašanjem. Kako obsežna in malo izkoriščena je "zaloga" tvrstnih socioloških konceptov - kot potencialna protiutež postmodernističnim diskurzom kaosa - pa zelo nazorno pokaže Johnatan Turner v svoji knjigi *Struktura sociološke teorije*, kjer ponudi neke vrste "popis" prispevkov posameznih pomembnejših socioloških teorij in konceptov k obravnavi "procesov strukturiranja" na mikro ravni (npr. kategorizacija, regionalizacija, ritualizacija, rutinizacija, stabilizacija menjave virov itd.), pa tudi na makro ravni (povezovanje s strukturno koordinacijo, s simbolnim enotjem, s politično konsolidacijo itd.).

Moja druga pripomba zadeva - po mojem mnenju v knjigi premalo poudarjeno - vlogo akterjev na srednji (mezo) družbeni ravni, izjema je seveda obravnava mest v kontekstu evropskega povezovanja. Če sem natančnejša, v knjigi seveda ne gre za sistematično načelno zanikanje pomena tovrstnih akterjev, celo obratno, na splošni ravni so z ugotavljanjem mednivojske diferenciacije in povezovanja še posebej izpostavljeni, pač pa se mi zdi, da so bili premalo upoštevani kot en od eksplanatornih dejavnikov definiranja "gibljivih meja avtonomije" v konkretnih zgodovinskih okoliščinah.

Akterji z mezo družbene ravni v sodobnosti izrazito pridobivajo na pomenu s svojo sposobnostjo povezovanja, ki jim daje čedalje pomembnejšo vlogo povezovalca med akterji na mikro in makro ravni. Tako gotovo ne gre prezreti rastoče vloge družbenih gibanj in organizacij (npr. potrošnikov pri mediiranju med individualnimi in globalnimi opcijami/omejtvami potrošnje in to ne le s selektivnim informiranjem "navzdol", ampak tudi z organiziranim pritiskom "navzgor") na kontrolne in represivne mehanizme države ali mednarodne skupnosti. Enak vzorec velja tudi za civilno-družbene organizacije npr. na področju varstva človekovih pravic.

Eden od odzivov na povečano vlogo teh organizacij v sodobnih družbah je tudi koncept "policy mreže", na čigar uporabnost v tem kontekstu želim opozoriti. Koncept, na katerega je pri nas opozorila zlasti Danica Fink-Hafner, se nanaša na institucionalno strukturo za oblikovanje in izvajanje (sektorske) politike. Kot pove že samo ime - mreža - gre za udeležbo oziroma povezovanje več različnih akterjev (med njimi tudi države) ne le pri definiranju politik (odločanje med možnimi cilji in inštrumenti politik), ampak tudi pri njihovi izvedbi.

Kar je za ta pristop značilno - npr. v primerjavi s klasičnimi politološkimi pristopi k obravnavi države in politike - je to, da nima vnaprejšnjih predpostavk o tem, kakšna ta oblika povezanosti je oz. naj bo, ampak že v izhodišču dopušča cel nabor možnih vzorcev povezovanja. Pri tem seveda loči in analizira različne lastnosti teh mrež glede na vrsto dimenzij kot so tipi vključenih akterjev, funkcije mreže, struktura (velikost, odprtost/zaprto, tip članstva, kotičnost/urejenost stikov, tip koordinacije, ki sega od avtoritarno hierarhičnega do horizontalno posvetovalnega in pogajalskega), stopnja institucionalizacije v smislu formalizacije in stabilnosti, odnosov moči itd.. Kolikor je možno med temi lastnostmi ugotoviti povezovanje v značilne vzorce, tolikor se tudi oblikuje (vse bogatejša) tipologija različnih tipov "policy mrež". Koncept se mi zdi zelo primeren pripo-

moček za sistematičen opis in analizo posameznih primerov v kompleksnem, a enkratnem zgodovinskem kontekstu.

Koncept "policy mreže" pa je tudi zelo dober pripomoček za uporabo induktivnega pristopa k proučevanju sodobnih družbenih pojavov, saj omogoča posploševanje na podlagi posameznosti. Ob tem se mi zdi izjemno izzivalna možnost, da bi se, ob natančneje opredeljenem predmetu raziskovanja, ta induktivni pristop srečal z bolj deduktivnim, ki prevladuje v obravnavani knjigi.